

Siposné Kecskeméthy Klára:

MOHAY KÁROLY – AZ UTOLSÓ RECSKI FOGLYOK EGYIKE

Rezümé

A szerző a cikkében Mohay Károly, honvéd akadémikus, utász hadnagy, hadifogoly, a Recski Kényszermunka Tábor foglya, építőmérnök életével és munkásságával foglalkozik. Mohay Károlyt 1944. november 15-én avatták a Bolyai János Katonai Műszaki Akadémián, pár hónap múlva amerikai hadifogságba került. Szabadulása után koholt vádak alapján három évet töltött a Recski Kényszermunka Táborban. Élete része a magyar történelemnek, érdemes megismerni.

Kulcsszavak: Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia, utász hadnagy, hadifogoly, Recski Kényszermunka Tábor, Műegyetem, építőmérnök

Klára Siposné Kecskeméthy:

MOHAY KÁROLY – ONE OF THE THE LAST PRISONERS OF RECSK FORCED LABOUR CAMP

Resume

The author of the article deals with Károly Mohay's life and activity, military cadet, a second lieutenant engineer, prisoner of Recsk Forced Labour Camp, and civil engineer. Károly Mohay was graduated from Bolyai János Military Engineering Academy and took his military oath on November 15th 1944, few month later he became prisoner of war in an American Camp. After his release due to false accusation he was sentenced to three year in Recsk Forced Labour Camp. His life is part of the Hungarian history, it is worth knowing it.

Keywords: Bolyai János Military Engineering Academy, second lieutenant engineer, prisoner of war, Recsk Forced Labour Camp, Technical University, civil engineer

Mohay Károly 1924. április 19-én született Budapesten. Középiskolai tanulmányait Budapesten kezdte, Kaposváron folytatta, majd a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában, Pécsen érettségizett. Ezután – követve családjának katonahagyományait¹ – pályázott a katonai akadémiára. Sikeres felvételi vizsgája után, kérelmére, a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia akadémikus jelöltjei közé került.

Egy regényes életút állomásai

Bolyai Akadémia, frontszolgálat, hadifogság

¹ Édesapja Torontál megye alapítványa révén került a Ludovikára, ahol 1913. július 18-án avatták hadnaggyá. A szabadkai 6. honvéd gyalogezredhez került. Az I. világháborúban Szerbia megtámadásakor megsebesült, élete végéig hordozta gerincébe ágyazva egy srappell egyik repeszét. Bátor szakaszparancsnoki magatartásáért kitüntetést kapott. Felgyógyulása után az orosz frontra került, ahol Przemyslnél hadifogságba esett és a krasnojarszki fogolytáborba került. A fogolytáborból megszökött. Fél évbe telt, míg hazakerült, de éppen idejében ahhoz, hogy még részt vehessen a Piave mentén folyó harcokban is. Német, francia, orosz, oláh és szerb nyelvtudása alapján a trianoni szerződés kapcsán a szövetséges ellenőrző bizottsághoz került.

1942. októbernek 1-jén kellett berukkolnia a győri Frigyes laktanyába, a II. utász zászlóaljhoz, ahol karpaszományos honvédként kezdte meg katonaeletét. Három hónap csapatszolgálatot követően azonban, a szokásos tartalékos tiszti iskolára vezénylése helyett, a hűvösvölgyi laktanyába vezényelték. Itt kezdte 1943 januárjában – még karpaszományos tizedesekként, de már a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia akadémikusjelöltjeként – tanulmányait az I. évfolyamon.

A fiatal akadémikusok csak igen rövid időt tölthettek az alma mater falai között. A szovjet támadás feltartóztatására készítendő harckocsi-akadályok építésére megalakuló munkás-zászlóaljak századparancsnokainak osztották be őket, a zászlóaljakat pedig különböző helyekre szállították.

1944. október 15-ét követően összevonták az akadémikusokat és az Akadémiát Jánosházára telepítették. Ott folytatták tanulmányainkat, majd november 15-én, a kormányzó korábbi parancsa alapján, hadnaggyá avatták őket. Életre szóló emléket hagytak benne egykori bátor és emberséges parancsnokuk szavai, aki a tiszti avatás után e szavakkal köszönt el az ifjú tisztektől: „... *most nem az a kötelességük, hogy gyorsan hősi halált haljanak, hanem, hogy ezt a már nyilvánvalóan elvesztett háborút túlélve, az új Magyarország újjáépítésében vegyenek részt*”.

A dél-baranyai szovjet betörés miatt az Akadémia tisztjeiből és növendékeiből Jánosházán egy zászlóaljat hoztak létre, amelyet a Tihanyi-félsziget védelmére vetettek be. Leváltásuk után a felavatott műszaki hadnagyokat átképzésre egy német műszaki táborba, Dessau-Rosslaubába vezényelték, ahol a német hadsereg utászszekőzeinek alkalmazására készítették fel őket.

A tanfolyam végén különböző alakulatokhoz vezényelték az állományt. Mohay hadnagy a Regensburgban állomásozó utász-zászlóaljhoz került, ahol nagy öröme barátja, Sasvári Andor hadnagy századának egyik szakaszparancsnoka lett.

Sasvárival 1941 tavaszán találkoztak először, amikor a magyarországi ciszterci középiskolák Baján tartották vívóversenyüket. A pécsi diákokat az akkor VII. osztályos Mohay Károly, a bajaiakat a Sasvári Andor képviselte. Kettejük küzdelme az utóbbi győzelmével végződött ugyan, de ezzel egy életen át tartó barátság és közös sors kezdődött el. Két évvel később, 1943-ban, a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémián találkoztak ismét, ahol Sasvári már másodéves akadémikusként fogadta Mohay Károlyt.

A regensburgi zászlóaljnál főleg őrszolgálatot láttak el, némi kiképzés mellett.

Donaustaufban kerültek az előrenyomuló amerikai csapatok hadifogságába. A foglyokat a Bad Kreuznach melletti fogolytáborba szállították, ahol bőven volt részük megpróbáltatásokban. A tábor egy domboldalon terült el. A sok ezer magyar és német katona fedél nélkül töltött heteket az április végi, május eleji hideg, egyáltalán nem tavaszi időben, többször bőrig ázva, gyér koszt mellett. Néhány hét elteltével vasúton Franciaországba, Romilly sur Seine-be, egy repülőtéren létesített fogolytáborba szállították a hadifoglyokat. Itt étkezésük minősége már normálisnak volt mondható, de a mennyisége nem volt elégséges. (Mohay Károly 80-ról 48 kilóra fogyott le.) Nem sokára újra költöztek. Most már visszafelé, Mailly le Campba, ahol elhelyezésük nem sokban különbözött az előzőtől, de a táborról az a hír járta, hogy innen hazaviszik őket.

A hír igaz volt, de a hazaszállítás késett. Az első szállítmányok ugyanis nem álltak meg Magyarországon, hanem egyenesen továbbgördültek a Szovjetunióba, és az amerikai fogság után a volt hadifoglyok szovjet Gulagokba kerültek. Ezért az amerikaiak csak akkor indították őket haza – tizenegy hónap hadifogságot követően – amikor garanciát kaptak arra, hogy valóban Magyarországra kerülnek. 1946 márciusában, a komáromi erődben fejeződött be hadifogságuk.

A franciaországi hadifogság után hazatérve „B”-listázták őket.

Letartóztatás, internálótábor

Budapesten találkozott újra Sasvári Bandival. Mindketten a Műegyetem Általános Mérnöki Karára iratkoztak be.

1948 Pünkösdjén, a második év elvégzése után mindkettejüket letartóztatták, majd rövidesen internálták. *„1948 Pünkösöd hétfőjén hajnalban, lakásom előtt, a budai Eszék utcában, megállt egy nagy fekete autó”* – írja letartóztatásának körülményeit felidézve. – *„Négy civil ruhás nyomozó dübörgött fel a lépcsőn, és házkutatás címén felforgatták a szobámat, összegyűjtöttek egy csomó papírt és az Andrássy út 60-ba vittek. Nyomorult pincebeli fogdában töltöttem a napot, lázasan kavargó agyamban a kérdéssel, miért tartóztattak le. Az egy napos» érlelés« után, másnap éjjel vittek fel kihallgatásra, ahol kihallgatóm megkérdezte: tudom-e miért vagyok itt. Nemleges válaszomra nevetek kezdett felsorolni, akik közül, akiket ismertem, azok mind a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiát végzett hadnagyok voltak. Ekkor kezdtem sejteni, hogy valamilyen katonai ügy kreálása a cél. Végül aláírtam egy jegyzőkönyvet, amelyben az ismeretségeket bevallottam, de semmi egyébéről nem tudtam.”* (Később kiderült, hogy Sasvárit is letartóztatták, s ő is ugyanezt élte végig, ugyanolyan jegyzőkönyvet írtak vele is alá.) Ezután sokadmagával átkerült egy közös nagy cellába. Egy idő után mindnyájukat vádemelési javaslattal átvitték a Markó utcai ügyészségre. Miután a jegyzőkönyv szerinti vallomásukat fenntartották, az ügyészség szabadlábra helyezhette volna őket. Átadási papírjainkon azonban a *„Szabadlábra helyezés esetén vissza az ÁVO-ra!”* feljegyzés szerepelt.² Visszavitték tehát az Andrássy útra, onnan a Mosonyi utcai rendőrkapitányságra, ahol megkapta a hat hónapra szóló internálási véghatározatot. Ebben legtöbbjüknél az a szöveg szerepelt, hogy tudtak idegen hatalmak javára végzett kémtevékenységről, de feljelentési kötelezettségüknek nem tettek eleget, ezért internálásuk indokolt.

A Buda-déli Internálótábor (ma Petőfi laktanya) megismerését – ugyancsak Bolyait végzett társával, Böszörményi Nagy Géza vegyész mérnök (a későbbiekben filmrendező) társaságában – mindjárt a fogdával kezdte. Fél évig sem látogatót nem fogadhattak, sem csomagot nem kaphattak. Fél év után felkerültek az „ezredbe”, ahol már látogathatók voltak és csomagot is kaphattak. Nem sok idő elteltével az internálótábort áthelyezték Kistarcsára, ahol ugyanilyen „kedvezményekkel” éltek, de itt legtöbben már dolgoztak is. Mohay Károly az Építési Irodán végzett mérnöki munkát. Élete első műszaki terve szerinti, a női ezred épületének tetejére tervezett vasbeton víztároló ma is áll.³

Ez a „fényűző élet” hamar megszűnt. Egy reggel az ÁVH egyenruháját viselő fegyveresek vették át a tábort.⁴ A munkák megszűntek, az ablakokat lemeszelték, a foglyokkal szemben a legszigorúbb bánásmódot érvényesítették.

A lelki és fizikai terror 1950 őszén csúcsonyosodott ki, amikor szabadulások kezdődtek. A várva várt szabadulás helyett azonban rabokká váltak, akiket teherautókra rakva a vasútállomásra vittek és vagonokba zártak. A vonat indulásakor attól féltek, hogy a Szovjetunióba viszik őket. Csak akkor nyugodtak meg kissé, amikor a tehervagonok résein kikukucskálva észrevették, hogy Hatvan után már nem keletre, hanem északra mennek. Így érkeztek Recsk-Parád állomásra.

² ÁVO – Államvédelmi Osztály.

³ Az *Ítélet nélkül* című dokumentumfilmben, az ott töltött évekről beszélő egykori internált nővel folytatott beszélgetések háttérképein volt látható.

⁴ Államvédelmi Hatóság, az ÁVO utódszerve.

Az addig internálásban eltöltött két és fél év után életük újabb kegyetlen szakasza kezdődött. A szovjet mintára létesített „magyar Gulagban” csaknem három évig szenvedtek, éheztek, fáztak, embertelen körülmények között dolgoztak az ugyancsak általuk megnyitott kőbányában, és a bánya működtetéséhez szükséges létesítmények építésénél.⁵

Faludi György Pokolbéli víg napjaim című, először angol nyelven megjelent könyve ismertette először a világgal a mi magyar „Gulagunkat”. A Recski Szövetség még élő tagjai – többek között Mohay Károly is – a következőképpen emlékeznek a szenvedésekre: *„Ebben a táborban már megérkezésünkkel egyértelműen tudunkra adták, hogy nem lesz visszaút. Ennek egyik jele volt, hogy minden civil holminkat elvettek és leltár készítése nélkül halmokba dobálták. Ez annak nyílt bevallása volt, hogy velünk többet nem kell számolniuk. A recski büntető tábor létszáma kb. 1450 fő volt. Ma sem tudjuk pontosan, hogy kik a halottaink. Erről 1989 után sem adtak nyilatkozatot. Csak azokról tudunk, akiket mellettünk ért valamilyen baleset, vagy reggel a szomszéd nem kelt fel többé. A teljesen legyöngültek egyszer csak eltűntek és soha többet nem hallottunk róluk.”*

A rabok lehetőség szerinti megalázása, a *"Magukkal nem kell elszámolnunk"* féle megjegyzések mindennaposak voltak, mint ahogyan az is, hogy *ürgének* nevezték őket. Ha például a parancsnokságon nem folyt a víz, mert magasabban feküdt, mint a barakkok, akkor lekiabáltak az éppen ott lévőknek: *"Ürge! Zárd el a csapat!"*. Az ávós felügyelő urak nevét nem tudhatták, ezért születtek a megkülönböztetésükre a *Makaróni*, a *Vipla*, a *Kutyás*, a *Vágottnyakú*, a *Piroska* elnevezések.

Rabkorszaka végén Mohayt mérnöki feladatokra emelték ki, ahol geodéziai munkákat követően, építésvezetőként, közúti és vasúti hidak, tereprendezés, út, vasút, alagút építését irányította.

*

Sztálin halálát követően *Nagy Imre* miniszterelnök 1953-ban rendeletileg megszüntette az internálótáborokat. Elhúzódó elbocsátásukat megelőzően pár hónapig feljavították az étellemezést, nyilvánvalóan azért, hogy ne legyenek olyan nagyon leromlott állapotban a szabaduláskor.

Sasvári Andor 1953 augusztusában, Mohay Károly szeptember 18-án, az utolsó 18 rab között szabadult. Szabadulás előtt aláírták velük egy kötelezvényt, hogy internálásukról és a történekről nem beszélnek, mert az államtitok, aminek megszegése 10 éves börtönnel jár.

Mérnöként – „kis kitérővel”

Sasvári vissza tudott iratkozni a Műegyetem nappali tagozatára, majd azt elvégezve az Út-, Vasúttervező Intézetbe (UVATERV) került, ahol nyugdíjazásáig dolgozott. Munkája utolsó szakaszában, algériai rezidensként, a tervezői művezetők helyszíni főnöke volt.

Mohayt helyhiányra hivatkozva nem vették vissza a már elkezdődött tanévre. Nagyon nehezen talált munkát, így az a veszély fenyegette, hogy közveszélyes munkakerülőként esetleg újra letartóztathatják. Kezdetben az akkor épülő MTI-épület sített rakta teherautóra éjszakai műszakban, majd a Kőfejtő Kőfaragó Vállalat bújtatott technikusaként dolgozott. 1954-ben a Debreceni 2/2 Mezőgazdasági Építő Vállalat fő-

⁵ A tábor körülményeit részletesen mutatja be Böszörményi Nagy Géza: *Recsk* című könyvében. Recski internálásának körülményeit a *Recsk - Egy kényszermunkatábor története* című, feleségével, *Gyarmathy Líviával* készített monumentális dokumentumfilmjében dolgozta fel,

építésvezetőjeként a Hortobágyon alkalmazták. Ezután a HM Épület Karbantartó Vállalat foglalkoztatta építésvezető-helyettesként Esztergomban, Tatán, Balatonfüreden, Veszprémben, Szentkirályszabadján és Balatonkenesén végzett munkáinál. Ezt követően a Szombathelyi Vízügyi Igazgatóság geodétája volt, majd a Pécsi Tervező Vállalat siófoki irodavezetője és statikus tervezője lett.

Esküvőjét 1955. május 7-én tartotta a Ménesi úti volt Lazarista kápolnában, ahol az egyik recski rabtársa húgát vette feleségül. *Kühn Szaniszló* ciszterci szerzetes, egykori pesti földrajztanára, majd pécsi iskolaigazgatója eskette.

1956 augusztusában Siófokról behívták a Belügyminisztériumba és kezébe nyomtak két igazolást. Az egyik szerint „igen jó mérnöki munkát” végzett, a másikon pedig azt igazolták, hogy *alaptalanul internálták, ezért joghátrány nem érheti*. Ezek alapján már visszavették levelező hallgatónak a Műegyetemre.

A mérnöki oklevelét 1960-ban szerezte meg.

Munkahelyén, a Vegyipari Tervező Intézetnél, magas- és mélyépítési létesítmények statikai terveinek készítésével kezdte munkáját. Jóformán valamennyi magyar vegyipari létesítmény (Tiszai Vegyikombinát, TVM Szolnok, Borsodi Vegyikombinát stb.) megalkotásában közreműködött. Emellett német és angol műszaki szövegek fordításait is végezte a vállalat exportmunkái során. Egyik legjelentősebb szakmai teljesítménye a hajdúszoboszlói földgázüzem szakirányú berendezései terveinek elkészítése volt, amelynek tapasztalatait kollegáival a Magyar Építőipar című folyóiratban is publikálták. Londonban és Glasgowban végzett egyeztetéseket követően ő készítette Péten a Simon–Carves cég technológiai létesítményeinek alapozási terveit. Egy Vegyterv-szabadalom alapján ő tervezte Nagybecskerekén (ma Zrenjanin) is a perlit hőszigetelőanyag-gyár statikai és mélyépítési munkáit. Az NDK-ban vegyi- és olajipari létesítmények csőhídjainak alapozása, tartálparki létesítményei, kábel- és csőcsatornák vasbeton elemei tervezésén dolgozott. Ebbe a sorba illeszkedik – egyebek mellett – a Karl-Marx-Stadt (Chemnitz) melletti zöldmezős Butonát-beruházás, Schwedt olajkombinátja, Bitterfeld vegyipari kombinátja és a szomszédos Wolfen fotóipari gyáranak létesítményei, vagy éppen Piesteritz vegyipari üzeme. Tervezői munkája utolsó szakaszában, a vállalat exportra készült statikus terveinek szakértőjeként, az NDK Állami Építésfelügyeleti Hivatal (Staatliche Bauaufsicht) és a tervezők közti együttműködés biztosítása volt a fő feladata. Egy Vegyterv–Erőterv mérnökcsoporthoz egyike a mérnökellenőre (Prüfingenieur) és német tolmácsa volt az NSZK és Hollandia határa melletti Kalkar városában, ahol egy atomerőmű gyorsreaktora acélszerkezetének tervein dolgoztak.

Szaksztyáryvezető, ellenőrző mérnöki beosztásait követően, a vállalat exportmunkáinak statikus szakértőjeként ment nyugdíjba 1989-ben. Nyugdíjba vonulása utáni utolsó mérnöki feladatait az újpesti Oxigéngyárban látta el, ahol a Messer–Griesheim cég technológiája alapján, a Vegyterv szakemberei által készített építési tervek megvalósításának helyszíni tervezői művezetését végezte.

*

A Margit-híd újjáépítésében való közreműködéséért a II. világháború után az építésről készített, Zádor István rajzait tartalmazó emléklapot kapott a közlekedésügyi minisztertől. Életművéért és a Recski Nemzeti Emlékpark tervezésében való részvételéért köztársasági elnöki aranyéremmel tüntették ki. Hadnaggyá avatásáról az avatást követő 50., 60. majd 65. évben arany-, gyémánt- **és vasdiplomával emlékeztek meg a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. A rendszerváltás nyugdíjasként érte. Honvéd századosi ranggal rehabilitáltak.** A Tartalékos Katonák Egyesülete Jubileumi

Emlékjellel tüntette ki. 2010 májusában a Műegyetemen is megkapta az arany diplomát. (Ugyanekkor társai, akikkel 1946-ban együtt kezdte egyetemi tanulmányait, már a gyémánt diplomájukat vehették át...) A honvédelmi miniszter 2010. október 1-jén nyugállományú őrnaggyá léptette elő Mohay Károlyt.

Ifjúkori barátja, az ezredesként rehabilitált Sasvári Andor, haláláig tevékenyen vett részt a volt tiszt- és rabtársaik közösségeinek fenntartásában. Nagy érdemei voltak abban, hogy az Üllői úti Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola jogutódként felvette Bolyai János nevét.⁶ A főiskolát egyben a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia jogutódjává nyilvánították.⁷

Mérleg helyett

Mohay Károly a következő gondolattal vonta meg életútja mérleget: *„Életünkre visszatekintve, megpróbáltatásaink ellenére, – úgy érzem – mindvégig hűek tudtunk maradni azon erkölcsi értékekhez, melyeket a ciszterci gimnáziumokban és a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémián belénk plántáltak. Írásom végére egy velem végzett folyamőr hadnagy társunk – a Tanár Úr, a Requiem egy hadseregért írójaként ismertté vált barátunk – Nemeskürty István (most már tábornok) könyvéből vett idézet kívánczik: »A mi életünk egy nagyon kis része ugyan, de része a magyar történelemnek. Ezért talán nem árt megismerni«*”.

⁶ Dr. Farkas Tivadar vezérőrnagy A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia és testvérintézetek összefoglalt története (1830-1945) című, két kötetes műben elismerően nyilatkozott dr. Sasvári Andor okl. mérnök, kandidátus érdemeiről, akit a köztársasági elnök posztumusz dandártábornokká nevezett ki.

⁷ A Magyar Honvédség parancsnokának 37/1990. számú parancsa alapján vette fel a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola a jeles matematikus és hadmérnök nevét. A főiskolát egyben a magyar királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia jogutódjává nyilvánították.